

DOI: 10.47743/jss-2024-70-1-18

Bernd Rütters – *in memoriam*

Marius-Nicolae BALAN

În ziua de joi, 22 iunie 2023 a încetat din viață profesorul Bernd Rütters (n. 1930), unul din cei mai relevanți autori germani în domeniile dreptului privat și al teoriei dreptului, totodată un mare prieten al Universității „Alexandru Ioan Cuza”. În decursul celor peste 92 de ani de viață, a trăit experiența regimului național-socialist și ororile războiului, dificultățile postbelice și refacerea economică spectaculoasă a Germaniei de Vest, disputele politice și mutațiile culturale și sociale ale Republicii Federale în anii '60 și '70, sfârșitul războiului rece, căderea infamului Zid al Berlinului și reunificarea Germaniei, accelerarea procesului integrării europene și constituirea Uniunii Europene, precum și schimbările profunde de paradigmă politică și ideologică din ultimele două decenii. Repetatele schimbări de sistem din Germania și impactul acestora asupra gândirii juridice și practicii judiciare au constituit pentru el prilej de reflecție; eforturile profesorilor, ale autorilor de specialitate și ale magistraților de a se adapta succesiv noilor situații sunt caracterizate prin reiterarea anumitor concepte și tipare argumentative (uneori sub etichete diferite), lucru sesizat de Bernd Rütters cu deosebită acuitate.

Biografia sa este marcată direct de experiențele traumatizante ale istoriei recente a Germaniei. La 8 ani a fost martor al brutalității trupelor SA (aripa paramilitară a Partidului); în noaptea de 9 spre 10 noiembrie 1938 („Noaptea de Cristal”) aceștia le intră în casă, zdrobind ușa apartamentului familiei Rütters, în căutarea evreilor care se ascundeau de „mânia populară”. Cu demnitate mama autorului îi pune la punct pe agresori, atrăgându-le atenția asupra orei înaintate și a faptului că soțul ei va urmează să se trezească dis de dimineată pentru a pleca la serviciu, iar copiii vor trebui să meargă la școală. Zgomotele infernale ale agresorilor deranjează, așa că aceștia sunt rugați să plece. A doua zi, tatăl autorului le va spune celor trei copii să țină minte cele petrecute, dar să nu vorbească despre asta în public: „acum știți și voi că trăim într-un stat al fărădelegii” („Unrechtsstaat”). Cursurile gimnaziale și liceale le urmează la liceul catolic din Dortmund, în contextul unei animozități surde a regimului față de instituții religioase și școlare care scăpau controlului absolut al regimului. Perioada este jalonată de mutările repetate ale unității de învățământ în zone ferite de bombardamente, de soarta tragică a unui coleg arestat și ucis de Gestapo în urma unei scrisori injurioase adresate conducerii locale de partid, de șicanele și ostilitatea nedisimulată a autorităților față de spiritul refractar la ideologie al școlii respective, de

oportunismul și rapacitatea unora dintre profesori - trăsături care se manifestă atât de prompt în timpuri de criză - și de haosul din primele luni după capitulare.

Studiile juridice le-a urmat la „Universitatea Westfalică Wilhelm” din Münster, unde susține în 1958 teza de doctorat, în domeniul dreptului muncii, cu titlul „Greva și Constituția” (*Streik und Verfassung*), sub îndrumarea profesorului Hans Brox. Teza de abilitare („a doua carte”: lucrarea ce dă măsura deplină a anvergurii intelectuale a unui universitar german) este consacrată „Interpretării nelimitate” și poartă subtitlul „Transformarea ordinii juridice de drept privat în național socialism” (*Die Unbegrenzte Auslegung - Der Wandel der Privatrechtsordnung im Nationalsozialismus*, Tübingen: Mohr Siebeck, 1967, cu numeroase reeditări: a 9-a în 2022). Teza principală a lucrării, preluată și dezvoltată în numeroase lucrări ulterioare, este cea că alinierea dreptului la reperele politice ale socialismului național s-a produs mai puțin prin opera legiuitorului, ci mai ales adeziunea voluntară și chiar entuziastă a profesorilor de drept (tineri, în majoritate) și a practicienilor (magistrați și avocați) la obiectivele regimului și la spiritul timpului. „Experții în reorientare” (*Wendeexperten*) au oferit cu promptitudine noi tipare argumentative, noi abordări teoretice - inclusiv prin redefinirea izvoarelor de drept - și noi concepte pentru a pune în acord textul legii pozitive, pe cale de interpretare, cu exigențele timpurilor noi. Acest fenomen nu este unul izolat, specific doar anilor Germaniei '30, ci este unul general și se manifestă, în forme uneori diferite, alteori aproape identice, în toate epocile și în toate țările în care au avut loc răsturnări de regim politic. În această lumină, procesele descrise devin extrem de interesante, dar autorul a devenit pentru mulți inconfortabil. Chiar și într-un stat de drept - precum Republica Federală Germania - fenomenul se manifestă prin tendința judecătorilor de a substitui voința legiuitorului cu propriile soluții normative configurate pe baza unor predilecții de ordin ideologic sau politic. Tentația de a reinterpretă dreptul în mod politic corect, fără a mai aștepta manifestarea de voință a legiuitorului legitimat democratic constituie un fenomen peren și un pericol pe cât de neglijat pe atât de serios în orice stat modern, fie el constituțional sau totalitar. Alinierea promptă, repetată și necondiționată la cântecele de sirenă ale spiritului timpului este o maladie față de care nici juriștii nu sunt imuni.

Ignorarea, voită sau nu, a lecțiilor oferite de istoria dreptului, abordarea amnezic anistorică a unor discipline aparent pur tehnice precum teoria dreptului și metodologia juridică ascund pericole majore pentru științele juridice și pentru viabilitatea statului de drept. Aceasta este concluzia majoră ce poate fi dedusă din opera lui Bernd Rüthers, ilustrată în lucrări demne de atenție precum: *Entartetes Recht. Rechtslehren und Kronjuristen im Dritten Reich*, Beck, München 1989 (traducere: *Dreptul degenerat: Teorii ale dreptului și juriști ai coroanei în cel de-al Treilea Reich*, Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza, 2006, ed. a 2-a, 2016); *Carl Schmitt im Dritten Reich*, Beck, München 1989 (ed. a 2-a 1990); *Das Ungerechte an der Gerechtigkeit*, Interfrom, Zürich 1991; (ed. a 3-a, Mohr Siebeck, Tübingen 2009); *Ideologie und Recht im Systemwechsel. Ein Beitrag zur Ideologieanfälligkeit geistiger Berufe*. Beck, München 1992; ed. a 2-a: *Die Wende-Experten*. Beck, München 1995); *Zeitgeist und Recht*. Bachem, Köln 1997; *Rechtstheorie: Begriff*,

Geltung und Anwendung des Rechts. Beck, München 1999 (ed. a 12-a, în colaborare cu Christian Fischer și Axel Birk: *Rechtstheorie mit Juristischer Methodenlehre*. Beck, München 2022; traducerea în limba română este în curs de apariție), *Geschönte Geschichten – Geschönte Biographien. Sozialisationskohorten in Wendeliteraturen*. Mohr Siebeck, Tübingen 2001 (ed. a 2-a, 2015); *Verräter, Zufallshelden oder Gewissen der Nation? Facetten des Widerstandes in Deutschland*, Mohr Siebeck, Tübingen 2008; *Die heimliche Revolution vom Rechtsstaat zum Richterstaat. Verfassung und Methoden*. Mohr Siebeck, Tübingen 2014 (ed. a 2-a, 2016).

Sucesivele ediții ale cursului de drept al muncii (*Arbeitsrecht*, Kohlhammer, Stuttgart), inițial în colaborare cu profesorul său Hans Brox, iar cele mai recente, cu unul discipoli, Martin Henssler, precum și cursul de drept civil, partea generală (*Algemeiner Teil des BGB*, C.H. Beck, München: 21 de ediții apărute între 1976 și 2022, ultimele în colaborare cu Astrid Stadler), cele peste 400 de studii, articole, note de jurisprudență și recenzii (3 dintre ele traduse și în limba română), precum și frecvențele luări de poziție în publicații destinate publicului larg (nu în ultimul rând, prestigioasa „Frankfurter Allgemeine Zeitung”) întregesc profilul academic al acestui jurist remarcabil.

Titlurile de doctor *honoris causa* al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (1997) și din partea Universității Catolice din Lublin (2000) se adaugă lungului șir de distincții germane și internaționale (Premiul Hans Constantin Paulßen acordat în 1967 pentru lucrarea de abilitare, Premiul Ludwig Erhardt, în 1990, Premiul Hanns-Martin Schleyer în 1995 și Premiul Wotschach pentru cercetare în 1997, membru de onoare al „American Society for Legal History” din 2016), ca o încununare a recunoașterii generale a meritelor sale profesionale, academice, și, nu în ultimul rând, morale și umane. Nu în ultimul rând, este de menționat contribuția sa decisivă în inițierea și promovarea parteneriatului dintre Universitatea din Konstanz și Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, parteneriat care, începând cu anul 1995, a oferit câtorva sute de profesori și studenți ieșeni ocazia unor contacte directe cu mediul academic german și cu infrastructura de cercetare europeană. Știința germană a dreptului a pierdut un reprezentant proeminent, iar comunitatea academică ieșeană un prieten vechi și devotat.
Lux aeterna luceat ei!